

РЕЦЕНЗІЯ

доктора мистецтвознавства, доцента, завідувача кафедри теорії та історії музики Харківської державної академії культури **Коновалової І.Ю.** на дисертацію **Дін Боюй** «Семантичні функції жіночих образів у драматургії китайської опери», подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 025 Музичне мистецтво

Актуальним напрямом сучасної музикології, що демонструє принципову відкритість до опанування різних національних традицій, жанрово-стильових систем та інтонаційно-художніх контекстів, є дослідження проблемного поля оперології, в річищі якої здійснено рецензоване дослідження. Вагомою складовою сучасної оперології, що переживає активний розвиток, є дослідження музично-театральної сфери Піднебесної, китайської опери, інтерес до усебічного вивчення якої в усіх її різноманітних формах та мистецьких виявах спостерігається у вітчизняній та світовій науці про музику.

Оперний жанр, будучи одним із маркерів китайської музичної культури ХХ– поч. ХХІ ст. з яскраво національними ознаками, постав важливим різновидом музичної творчості, набув множинного композиторського та виконавського самовираження, збагатився зразками, орієнтованими на жанрові моделі традиційного китайського та європейського оперного мистецтва. Проте, попри семантичну роль китайської опери в культурі Піднебесної та зацікавленість в його науковій інтерпретації, ця сфера залишається маловисвітленою музикологічним знанням у багатьох аналітичних ракурсах.

Майже не відрефлексованим у музикознавчому дискурсі залишається специфіка художнього втілення жіночих образів в оперних творах сучасних китайських композиторів, розкриття їх семантичного потенціалу та функцій у драматургічному контексті цілого, а також осягнення аксіологічного змісту та мовностильової сутності новітніх оперних взірців Піднебесної (орієнтованих на національні та інонаціональні музично-сценічні традиції), в яких жіночі персонажі є центральними, відіграють вирішальну, смислотворну роль у сюжетному розгортанні вистав, постають трансляторами значимих ідей та носіями провідних духовно-етичних цінностей.

Саме цим принципово важливим, але остаточно не опанованим у науковому дискурсі питанням присвячена дисертація Дін Боюй «Семантичні функції жіночих образів у драматургії китайської опери», об'єктом дослідження якої є китайське оперне мистецтво, а предметом – специфіка семантичних функцій жіночих амплуа в драматургії китайських опер XIX — початку XXI ст.

Безсумнівна актуальність обраної теми дисертаційного дослідження детермінована декількома суттєвими аспектами, передусім загальною значущістю музично-театрального спадку Піднебесної у художньому просторі сьогодення та зростанням інтересу до нього з боку світової аудиторії, особливо оперних творів періоду 2-ої половини XX – початку XXI ст., в яких на рівні мистецької рефлексії віддзеркалюються аспекти культурного діалогу, синтез східних (китайських) та західних (передусім європейських) музично-сценічних традицій (академічних та позаакадемічних). Актуальність теми дослідження посилюється зверненням до характеристики оперних амплуа та оригінального інтерпретування у взірцях китайської опери світу жіночих образів, що й досі є недостатньо розкритим у китаєзнавчо-оперологічній концептосфері.

Звертаючись на сучасному етапі художнього буття до китайської опери як художнього феномену, жанру композиторської самовираження, автор дисертації окреслює мету – виявити і узагальнити семантичні особливості жіночих персонажів у китайських традиційних та сучасних проєвропейських операх та вирішує комплекс складних завдань. Серед них: розкрити історичні детермінанти виконання акторами-чоловіками жіночих ролей в Пекінській та ін. традиційних операх та визначити різновиди жіночих підамплуа; з'ясувати роль провідних акторів Пекінської опери XIX ст. у збагачення спектру жіночих образів; окреслити артистичну і педагогічну діяльність видатних виконавців амплуа дань у XX ст. та простежити еволюцію в трактуванні жіночих партій у Пекінській опері; дослідити джерела та етапи еволюції опери Юе, чинники її перетворення з чоловічої на жіночу; означити градацію сценічних амплуа і підамплуа в опері Юе; з'ясувати особливості семантики рухів, одягу, аксесуарів

в опері Юе; презентувати творчі портрети найвідоміших виконавиць опери Юе; класифікувати семантичний спектр жіночих персонажів у проєвропейських китайських операх другої пол. ХХ – початку ХХІ ст.; на прикладі аналізу опери Гуань Ся «Мулань Псалом» довести архетиповість жіночого образу головної героїні Хуа Мулань; розкрити специфіку композиторської інтерпретації жіночих образів у новітніх операх Цзінь Сяна «Схід сонця» і Ши Гуаннаня «Жаль за минулим» ХХІ ст. у співставленні з літературними першоджерелами.

Ступінь обґрунтованості наукових положень і висновків дисертації, достовірність її результатів обумовлено чітким формулюванням мети наукового дослідження, аргументацією теоретичних аспектів заявленого предметного поля, позицій наукової новизни, обраним аналітичним інструментарієм та забезпечено застосуванням комплексу наукових методів, адекватних об'єкту, предмету та поставленим завданням дослідження; практичним аналізом стану досліджуваної проблеми в мистецько-культурологічній та музикознавчій сферах, китайському та українському музикознавстві, а також апробацією й упровадженням результатів дослідження в практику роботи мистецьких закладів вищої освіти.

Обґрунтованість основних положень та достовірність отриманих у дисертації висновків детерміновані опорою на ґрунтовну методологічну стратегію, провідною відзнакою якої є інтеграція фундаментальних загальнонаукових (історичного, системного, культурологічного, компаративного) та спеціальних (мистецтвознавчого, зокрема музикознавчого) підходів та методів, використання яких уможливило досягти поставленої мети,

Окреслюючи методологічний простір дисертації Дін Боюй, зазначимо плідність застосування в роботі системного підходу, що виявляється у розкритті еволюційно-динамічних процесів в оперній культурі Китаю із виходом на рівень узагальнення сучасного стану екзистенції оперного мистецтва у Піднебесній. Спирання на засади культурологічного підходу уможливили виявити ступінь впливу змінюваності соціокультурних та естетичних орієнтацій китайського суспільства в ході його історичного

розвитку на сюжетні домінанти і пріоритети у трактуванні музично-сценічних образів.

Методологічно виправданим є також звернення в ході дослідження до феноменологічного методу, залучення якого уможливило усвідомити художню унікальність китайської традиційної опери як явища та своєрідність її різновидів (зокрема Пекінської опери та опери Юе), кардинально відмінних за виконавським складом, але споріднених на рівні константно-сміслових ознак (сюжетної основи, сценічної естетики, інструментального супроводу).

Цінним є застосування в роботі принципів компаративістики, що надало змогу виявити спільні ознаки та розбіжності у трактуванні сюжетних ліній, образності сучасних китайських опер та їх європейських паралелей («Схід сонця» – «Травіата», «Жаль за минулим» – «Богема»). Принципово важливим в роботі став мистецтвознавчий підхід та комплекс музикознавчих методів, застосованих для характеристики засобів музичної і сценічної виразності, обраних для аналітики оперних творів. Музикознавчий комплекс (музично-теоретичний, музично-історичний і музично-виконавський методи, музично-семантичний аналіз, жанровий аналіз) сприяв досягненню низки китайських традиційних («Лян Шаньбо і Чжу Інтай», «Ма Гуйїн приймає командування», «Прощавай, моя наложнице» та ін.) і проєвропейських («Мулань псалом» Гуань Ся, «Схід сонця» Цзінь Сяна, «Жаль за минулим» Ши Гуаннаня) опер, виявленню засобів їх музично-сценічної презентації та художньо-образного розкриття конкретних персонажів.

Сформульовані автором дисертації наукові положення, висновки та практичні рекомендації забезпечені логікою викладу матеріалу, достатнім обсягом опрацьованої джерельної бази, що містить 249 позицій (з них 104 китайською мовою), спирається на сучасні праці дослідників КНР, тим самим підтверджуючи ґрунтовний підхід автора до дослідження.

Цінність представленої дисертації становить **наукова новизна отриманих у ній результатів**, засвідчена, зокрема такими положеннями: вперше розкрито багатогранність амплуа та образів героїнь у традиційних і сучасних

проєвропейських китайських операх; простежено зростання майстерності акторів-чоловіків як виконавців жіночих ролей у традиційних операх; розкрита еволюція опери Юе, охарактеризований її нинішній стан та виявлено особливості сприйняття глядачами виконання актрисами в ній чоловічих амплуа; здійснено літературно-музикознавчий аналіз опер «Мулань Псалом» Гуань Ся і «Схід сонця» Цзінь Сяна, надана образно-семантична характеристика головних героїнь цих творів, здійснений компаративний аналіз різних сценічних версій цих опер; співставлені сценічні образи жінок в операх «Жаль за минулим» Ши Гуаннаня і «Схід сонця» Цзінь Сяна і акцентовані характерні риси спорідненості та відмінності цих несхожих персонажів.

В роботі Дін Боюй набуло подальшого розвитку дослідження еволюції китайського оперного мистецтва XIX – початку XXI ст. у контексті зростання провідної ролі жіночих персонажів у традиційних музично-театральних жанрах (Пекінська опера та опера Юе) та проєвропейських оперних творах композиторів Піднебесної. Автором удосконалено систему уявлень про напрями успадкування історико-культурних і музичних традицій у сценічному втіленні жіночих образів на оперних сценах Китаю та уточнено значення семантики рухів, сценічного костюму, атрибутів та аксесуарів тощо у більш глибокому розумінні і трактуванні сюжетно-змістовних та драматургічних засад у традиційних оперних виставах.

Суттєвим є практичне значення рецензованого дослідження, наукові положення і висновки якого є підґрунтям для подальшого осягнення науково-теоретичних аспектів, пов'язаних з розробкою китайської оперної проблематики, а також осмисленням питань специфіки інтерпретування жіночих образів в оперних творах митців Піднебесної. Результати дослідження мають науково-методичний і навчально-педагогічний сенс в аспекті розробки навчальних програм, посібників, методичних рекомендацій тощо. Матеріали представленої роботи зокрема можна застосовувати в навчальних курсах «Історія світової музичної культури», «Сучасна музика», «Музична культура позаєвропейських цивілізацій», «Теорія та історія культури», «Історія оперного

виконавства», «Основи оперної драматургії», «Аналіз музичних творів» та інших дисциплінах музично-історичного та гуманітарно-культурологічного спрямування в закладах вищої освіти України і Китаю.

Повнота викладеного матеріалу дисертації в наукових публікаціях.

Аналіз наявних публікацій здобувача, зарахованих за темою дисертації, підтверджує наявність висвітлення основних науково-теоретичних положень представленої роботи. Слід позитивно оцінити виклад основних результатів дослідження, які відображено у дев'яти одноосібних публікаціях, серед яких – 3 наукові статті, надруковані у фахових наукових виданнях, затверджених МОН України, 1 публікація в іноземному науковому виданні та 5 тез доповідей, виданих у збірниках матеріалів міжнародних та всеукраїнських конференцій.

Дисертаційна робота Дін Боюй пройшла достатню апробацію, обговорена на засіданнях кафедри теорії та історії музики ХДАК. Матеріали роботи були представлені у доповідях на 5 наукових конференціях (3-х міжнародних та 2-х всеукраїнських).

Наукові положення дисертації, її висновки є науково цінними, достовірними, випливають з фактичного матеріалу, забезпечується теоретико-методологічним обґрунтуванням вихідних положень, поєднанням кількісного та якісного аналізу отриманих даних, доказовістю і логічною несуперечливістю висновків. Зміст роботи викладено українською мовою у логічній послідовності та доступно для сприйняття.

Структура відповідає алгоритму проведеного дослідження та складається зі вступу, 3-х розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків.

У Першому розділі – «Семантична специфіка «чоловічого дань» у традиційних китайських оперних виставах», що складається з трьох підрозділів (1.1 «Історичні передумови виконання акторами-чоловіками жіночих ролей та різновиди жіночих підамплуа в традиційній китайській опері»; 1.2. «Внесок провідних акторів ХІХ ст. у збагачення спектру жіночих образів у Пекінській опері»; 1.3. «Видатні виконавці амплуа дань у ХХ ст., їхні учні та послідовники»), висвітлюються історичні детермінанти втілення чоловіками в

традиційних операх Китаю жіночих амплуа («чоловічий дань»), надається характеристика підамплуа — чжедань, хуадань, тіедань, гімендань, удань, даомадань, цин'ї, лаодань, кайдань та ін. у Пекінській та місцевих операх. На прикладі сценічної діяльності видатних виконавців жіночих амплуа від ХІХ до початку ХХІ ст. простежується зростання вагомості і значення жіночих ролей у драматургії оперних вистав, аналізується внесок провідних акторів у збагачення амплуа дань і появу нових підамплуа. Через призму творчих біографій найяскравіших акторів Пекінської опери з'ясовується їхній внесок в удосконалення трактування і виконання жіночих ролей і загальної еволюції традиційного оперного мистецтва Китаю.

Особливо цінним у цьому розділі є презентація основних авторських оперних шкіл, започаткованих китайськими акторами — виконавцями жіночих ролей, зазначення їхніх найталановитіших послідовників та провідних ролей цих акторів в оперних спектаклях.

Плідним та новаційним виявляється висвітлення творчої діяльності, так званих, «Чотирьох видатних дань», зокрема всесвітньо відомого Мей Ланьфана, Шан Сяююня, Сюнь Хуйшена і Чен Янцзю та «Чотирьох молодших видатних дань» – Лі Шифана, Чжан Цзюньцю, Мао Шілая і Сун Дечжу. Надається перелік та стисла характеристика творчої діяльності їх учнів і адептів.

У 4-х підрозділах 2-го розділу роботи – «Специфіка виконання жіночих і чоловічих амплуа в опері Юе», присвяченого вивченню опери Юе як феномену традиційного оперного мистецтва Китаю, в якому акторки-жінки виконують як жіночі, так і чоловічі ролі, простежуються етапи еволюції і трансформації даного типу опери (з чоловічої на жіночу), характеризуються чинники її розквіту (1940–1950), відродження після заборон часів Культурної революції і її сучасний стан (підрозділ 2.1 «Жіноча опера Юе: від витоків до сьогодення»).

Матеріал підрозділу 2.2 «Градація сценічних амплуа в опері Юе» містить аналіз специфіки жіночих і чоловічих амплуа/підамплуа в цьому жанрі опери, відмінному від Пекінської та ін. місцевих опер. У підрозділі 2.3 увага приділяється з'ясуванню семантики сценічних рухів, сценічного одягу та

аксесуарів, що мають різні символічні значення в контексті китайської культури, відіграють суттєву роль загальній драматургії творів та слугують виразом почуттів, емоційних станів і дій. У підрозділі «Видатні виконавці опери Юе» (2.4) надаються стислі творчі біографії перших відомих чоловіків – виконавців жіночих ролей в опері Юе і «Десяти сестер опери Юе» – акторок періоду розквіту жанру, виконавиць жіночих та і чоловічих ролей.

Важливим результатом третього розділу роботи – «Жіночі образи в проєвропейських операх китайських композиторів ХХ – початку ХХІ століть», композицію якого утворюють три підрозділи (3.1. «Семантичний спектр жіночих персонажів у китайських проєвропейських операх»; 3.2. «Войовнича Мулань як типовий китайський жіночий архетип (на прикладі опери «Мулань Псалом» Гуань Ся)»; 3.3. «Жіночі образи в операх Цзінь Сяна «Схід сонця» і Ши Гуаннаня «Жаль за минулим»), є розкриття специфіки проєвропейських опер китайських композиторів середини ХХ – початку ХХІ ст. та різних образних типів оперних героїнь: жінки-патріотки, будівниці нового життя, жінки-войовниці, жінки-миткині, жінки – ліричної героїні, жінки-просвітниці, жінки «напівсвіту», а також персонажів, що уособлюють узагальнені, надчасові, міфічні образи чи стихії. В ході аналітики визначено специфіку жіночого образу Хуа Мулань як одного з архетипових у китайській оперній культурі.

У контексті музично-культурного діалогу «Схід-Захід» проаналізовані проєвропейські камерні опери «Жаль за минулим» Ши Гуаннаня і «Схід сонця» Цзінь Сяна, написані на основі літературних творів класиків китайської літератури ХХ ст. Лу Сіня і Цао Юя. Означені паралелі цих творів із європейськими шедеврами — відповідно з «Травіатою» Дж. Верді і «Богемою» Дж. Пуччіні. Надані характеристики дійових осіб китайських опер, виявлені тотожні і розбіжні аспекти в трактуванні образів Цзицзюнь і Чен Байлу на рівнях лібретотворення, композиторського та режисерсько-постановочного втіленнях.

У висновках підсумовано основні результати дослідження, які слугують відзначенням внеску автора у музикознавчий дискурс, а також переконливо доводять, що окреслені завдання були розв'язані, а мета – досягнута.

Надані в дисертації додатки містять посилання на наукові праці її автора, а також відеоматеріали досліджуваних у роботі художніх явищ, що слугують яскравою ілюстрацією теоретичних положень дослідження.

Проведений аналіз дисертації Дін Боюй на тему «Семантичні функції жіночих образів у драматургії китайської опери» засвідчив її відповідність спеціальності 025 Музичне мистецтво. Зміст, оформлення рецензованої дисертації та кількість публікацій відповідають вимогам «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44.

Дискусійні положення та зауваження до дисертації. Високо оцінюючи результати проведеного дослідження, до автора виникли наступні запитання.

У дисертації, присвяченій дослідженню семантичних функцій жіночих образів у драматургії китайської опери, концептуальну значущість набувають такі центральні поняття, як «образ», «амплуа», а також «підамплуа», що формують категоріально-термінологічне підґрунтя роботи. У цьому контексті виникає два питання уточнюючого характеру: Що саме розуміє автор роботи під поняттям «підамплуа» та на праці яких вчених спирається у його трактуванні? Яким чином означене поняття узгоджується із загальноприйнятим в мистецтвознавчій царині поняттям «амплуа»?

Наведені зауваження та питання жодним чином не знижують загальної високої оцінки дисертаційної роботи Дін Боюй та мають дискусійний характер. Пропоноване дослідження є плідним для розвитку сучасної теорії оперного жанру. Отримані в роботі результати відкривають перспективи розвитку українського та китайського музикознавства в аспектах вивчення образної семантики, проблем оперної драматургії та сучасного оперного мислення.

Загальний висновок.

Дисертація Дін Боюй «Семантичні функції жіночих образів у драматургії китайської опери», подана на здобуття наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 025 Музичне мистецтво, є завершеною і самостійною науковою працею, що присвячена актуальній темі дослідження, висвітлює актуальні, мало вивчені в українській музикології аспекти сучасного оперного мистецтва Китаю.

Робота має практичну значущість, містить низку нових та достовірних наукових результатів, що засвідчують важливість проведеного дослідження для музичної сфери діяльності та сучасної музикології. Отримані в роботі результати відкривають перспективи подальшого розвитку музичної китаїстики, розробки питань оперної творчості та загалом сучасної оперології. На підставі вищезазначеного вважаю, що дисертація Дін Боюй рекомендується до захисту в разовій спеціалізованій вчений раді, а її автор заслуговує на присудження ступеня доктора філософії зі спеціальності 025 Музичне мистецтво.

Доктор мистецтвознавства, доцент,
завідувач кафедри теорії та історії музики
Харківської державної академії культури

 Ірина КОНОВАЛОВА

